

Musiikkiharrastuksella osallisuuteen

Sanna Salminen

Teksti perustuu kirjoittajan väitöstilaisuuden lectio precursoriaan Jyväskylän yliopistossa 22.5.2021. Vastaväittäjänä toimi professori Elina Lehtomäki Oulun yliopistosta.

Sanna Salminen (2021) Musiikkiharrastuksella osallisuuteen. University of Jyväskylä, JYU Dissertations 380. 218 s.

Takanamme on erityislaatuinen vuosi, kun pandemia on ajanut ihmiset maailmanlaajuisesti sosiaaliseen eristyksen. Samalla myös kulttuuriala on joutunut ahdinkoon ja esimerkiksi kuoroharrastus on toistuvasti nostettu mediassa esille terveydelle vaarallisena harrastuksena. Pandemian jälkihoidossa musiikkiharrastuksilla saattaa kuitenkin olla merkittävä rooli, sillä ne voivat edistää toipumista eristyksen jättämistä jäljistä.

Kuvassa 1 on johtamani Vox Aurea -nuorisokuoro sekä ennen pandemiaa että etätoiminnan aikana. Tutkimuksessani löysin musiikkiharrastuksista lasten ja nuorten osallisuutta tukevia elementtejä sekä reflektoin omaa toimintaani kuoronjohtajana tavoitteenani kehittää tietoisesti toimintaa suuntaan, joka tukee osallisuuden kasvua.

Monipolvinen tutkimusprosessini alkoi jo vuonna 2000. Tuolloin professori Jukka Louhivuori ja rehtori Sini Louhivuori loivat perustan eteläisen Afrikan yliopistojen ja Jyväskylän yliopiston väliselle musiikkikasvatustyöyhteistyölle. Pääsin tutkijaksi ja opettajaksi tuohon projektiin. Lähtökohtani tutkimuk-

selle oli etnografinen ja hyvin avoin: tahdoin selvittää, mitä eteläafrikkalaisessa, vähävaraisille lapsille tarkoitettussa musiikkikoulussa tapahtuu ja mikä toiminnan merkitys on. Apartheid-politiikka oli juuri päättynyt, mikä teki kontekstista monin tavoin hyvin herkän.

Haastattelin musiikkikoulun oppilaita useaan otteeseen sekä Etelä-Afrikassa järjestettyjen musiikkileirien yhteydessä että osan heistä vieraillessa Suomessa. Vietin myös viikonloppuja township-alueilla tutustuen samalla oppilaiden elinympäristöön. Havainnoista ja kokemuksista pidin jatkuvasti reflektovaa tutkimuspäiväkirjaa. Eteläafrikkalaisiin kulttuureihin tutustuin myös maaseudulla järjestettyjen, opettajien jatkokoulutuskurssien organisointi- ja opetustehtävissä, kuoroyhteistyössä kymmenien eteläafrikkalaiskuorojen kanssa, korkeakouluyhteistyössä yliopistojen kanssa sekä esimerkiksi osallistumalla viikonlopun kestävään perinteisten parantajien seremoniaan. Kaiken kaikkiaan matkoja Etelä-Afrikkaan kertyi 12.

Haastattelin musiikkikoulun oppilaita uudelleen kymmenen vuotta ensimmäisten haastatteluitten jälkeen selvittääkseni, kuinka

Kuva 1. Vox Aurea -nuorisokuoro.

he noin 25-vuotiaina tarkastelivat musiikkikoulutoiminnan merkitystä oman elämänsä kulussa. Kaikkien samojen oppilaiden tavoittaminen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi. Lopulta neljä aikaisempaa musiikkikoulun oppilasta saapui haastatteluun.

Oppilaat kuvasivat, kuinka heidän kokemuksensa mukaan musiikkiharrastus oli muun muassa pitänyt heidät nuorena poissa – heidän elinympäristössään tavallisen – rikkollisuuden ja huumeiden parista. Harrastus oli antanut uskoa omiin mahdollisuuksiin, turvallisen perhemäisen yhteisön, johon kuulua, tarjonnut väylän tunteitten käsittelyyn, itseilmaisuuksiin ja syvempään itsetuntemukseen, kehittänyt kognitiivisia taitoja sekä vastuun kantamisen, organisoimisen ja ohjaamisen taitoja. Heidän mukaansa myös kulttuurienväläinen musiikkikasvatusyhteistyö suomalaisten kanssa oli kirkastanut omaa minäkuvaa sekä laajentanut musiikillista ajattelua ja ilmaisua.

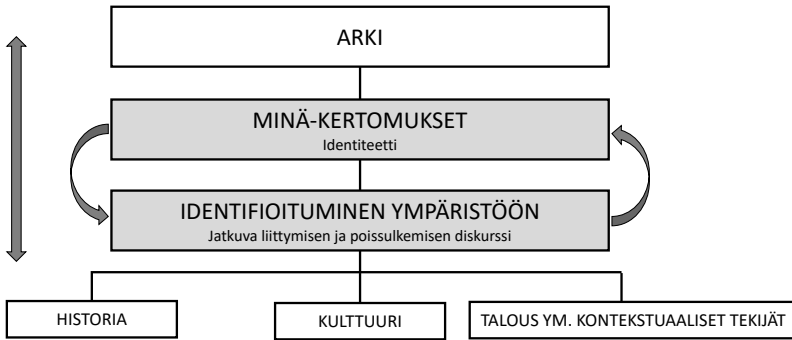
Lisensiaatintyövaiheessa hahmottelin musiikkikoulun oppilaiden kuvauksia toiminnan merkityksistä heidän elämässään. Analyysissä vastaukset jäsentyivät vahvasti

kolmeen kategoriaan, jotka tuolloin nimesin muotoon ”Arki”, ”Minä-kertomukset” sekä ”identifioituminen ympäristöön”. Nämä kolme elementtiä ilmenivät vastauksissa suhteessa historiaan, kulttuuriin, talouteen ynnä muihin kontekstuaalisiin tekijöihin. Annoin jäsenyykselle nimen ”Elämäncuva” (kuvio 1).

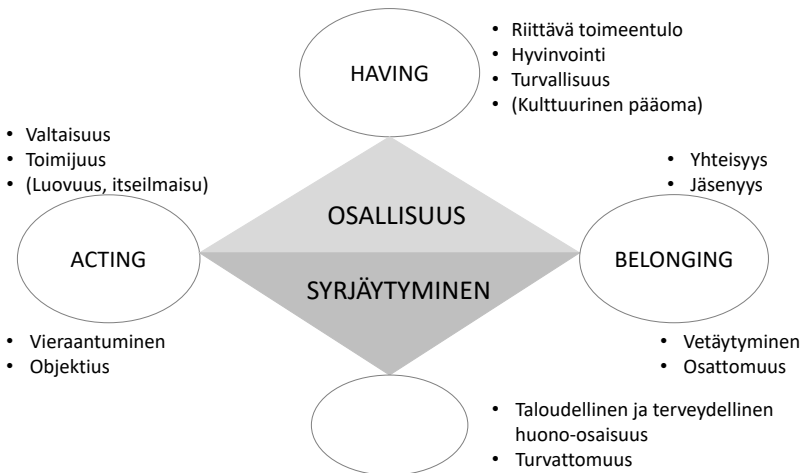
”Arjen” kuvauksessa oppilaat kuvasivat yleisiä hyvinvointiin, koulunkäyntiin, kotiin, asumiseen, perheeseen, terveyteen ja turvallisuuden liittyviä seikkoja. ”Minä-kertomuksissa” oppilaat kuvasivat kokemuksia omista mahdollisuuksistaan elämässä, tunteiden käsittelystä, itseilmaisusta, kulttuuri-identiteetistä, rooleista ja minä-kuvasta. ”Identifioituminen ympäristöön” sisälsi kuvauksia kuulumisesta joukkoon, ulkopuolisuuden ja poissulkemisen kokemuksia sekä liittymisen ja yhteisyyden tuntemuksia. Elämäncuva-käsitteen kautta oli kuitenkin mahdotonta liittyä muuhun alan tutkimukseen.

Eräänä päivänä tutkijamieheni Veli-Matti Salminen toi kotiin printin Raivion ja Karjalaisen osallisuuden osatekijöitä kuvaavasta jaottelusta – kiinnostaisiko se minua. Koke-

Elämäncuva

Kuvio 1. Elämäncuvan käsite (Salminen 2004).

Kuvio 2. Osallisuuden osatekijät (Raivio & Karjalainen, 2013).

mus oli valaistuksenomainen. Intuitiivisesti tunsin, että tässä oli etsimäni käsite ja mahdollisuus liittyä muuhun tieteelliseen keskusteluun. Asia piti kuitenkin perin pohjin selvittää.

Jaottelin litteroidun haastattelututkimusaineiston uudelleen excell-taulukkoon Raivion ja Karjalaisen jäsenyyksen mukaisesti. Analyysin perusteella saattoi todeta, että musiikkikoulun oppilaat olivat kuvanneet nimenomaan osallisuuden kasvua elämässään

musiikkiharrastuksen myötä. Elämäncuva-käsitteeni osatekijä ”Arki” vastasi hyvin Raivion ja Karjalaisen jäsenyyksen osatekijää ”Having”, ”Minä-kertomukset” vastasi osatekijää ”Acting” ja ”Identifioituminen ympäristöön” osatekijää ”Belonging”. Osallisuuden käsite kumpusi siis tutkimukseni etnografisessa osassa aidosti aineistosta. Musiikkikoulun oppilaat olivat kuvanneet musiikkiharrastuksen positiivista vaikutusta nimenomaan osallisuuteensa.

Taulukko 1. Musiikillisen toimijuuden sekä osallisuus- ja hyvinvointiteorioiden välinen suhde (Salminen 2021).

Allardt (1976): Hyvinvointi	Nussbaum (2000): Hyvän elämän edellytysten perustoimintamahdolli- suudet	Karlsen (2011): Musiikillinen toimijuus	Raivio & Karjalainen (2013): Osallisuus
"Having"/ Elintaso Tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus, terveys	Elämä, terveys, ruumiillinen koskematto- muus	Itsesuojelu, oleminen, itsesääätely, elämismaailman mahdolli- suuksiin tutustuminen	"Having" Riittävä toimeentulo, hyvinvointi, taloudellinen osallisuus
"Loving"/ Yhteisyyssuhteet Paikallisyhteisyys, perheyhteisyys, ystävyyssuhteet	Kiintymys ja tunteet, liittyminen ja jäsenyys, luontosuhde	Sosiaalisten tilanteiden sääätely ja jäsentäminen, yhteistoiminnan koordi- nointi, kollektiivisen identi- teetin vahvistaminen	"Belonging" Yhteisöihin kuuluminen, jäsenyys, yhteisöllinen osallisuus
"Being"/ Itsensä toteuttamisen muodot Arvonanto, korvaamattomuus, poliittiset resurssit, mielenkiintoinen vapaa- ajan toiminta	Mielikuvitus ja ajattelu, perustelu ja järjen käyttö, leikki, oman ympäristön hallinta	Ajattelu, identiteettiprosessit, musiikilliset taidot, yhteis- musisointitaidot	"Acting" Valtaisuus, toimijuus, toiminnallinen osallisuus

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutki-
jat Raivio ja Karjalainen ovat laatineet oman
jäsennyksensä sosiaalipoliittista päätöksen-
tekoa silmällä pitäen (kuvio 2). Jäsennyksen
pohjavireenä kuuluu pohjoismaisen hyvin-
vointitutkimuksen perustaa rakentaneen Erik
Allardtin (1976) jaottelu hyvinvoinnin osate-
kijöistä. Tahdoin kuitenkin tutustua osallisu-
uden käsitteeseen laaja-alaisemmin ja samalla
pohtia tutkimukseni tulosten linkittymistä
muuhun keskusteluun.

Taulukossa 1 olen jäsentänyt Raivion ja
Karjalaisen viitekehäyksen suhdetta toisaalta
musiikkikasvatuksen tutkimuksessa pinnalla
olevaan musiikillisen toimijuuden käsittee-
seen ja toisaalta esimerkiksi sosiaalietiikan ja
kehitysyhteistyön puolella runsaasti siteerat-
tuun Martha Nussbaumin toimintakykyja-
otteluun. Musiikillisen toimijuuden käsitettä
en valinnut tämän työn ydinkäsitteeksi, koska
tavoitteeni on emansipatorinen: Esimerkiksi

poliittisessa päätöksenteossa perusteena tus-
kin käytetään jonkin toiminnan positiivista
vaikutusta musiikillisen toimijuuden kehiti-
miseen, mutta osallisuuden käsitteen avulla
sen sijaan pääsee liittymään laaja-alaisempaan
keskusteluun. Halusin myös vahvistaa käsi-
tystä musiikin kuulumisesta kaikille ihmisille
valitsemalla käsitteen, joka ei rajoitu yksin-
omaan musiikkitoimintaan. Tahdoin tällä
työllä rakentaa siltaa musiikillisen toimijuu-
den tutkimuksen ja osallisuustutkimuksen
välille: saattaa nämä keskustelusuhteeseen
keskenään. Samalla olin uskollinen tutkimuk-
sen alkutaipaleelle: koko työn lähtökohta oli
musiikkikehitysyhteistyöprojektissa, jonka
tavoitteet olivat musiikillisten taitojen ke-
hittymisen ohella paljon laaja-alaisemmat.

Matkustin kauas päätyäkseni lähelle. Tah-
doin peilata eteläafrikkalaisilta musiikkikou-
lulaisilta oppimiani näkökulmia musiikki-
harrastukseen Suomessa. 2010-luvun lopulla

Osallisuuden vahvistamiseen pyrkivä kuoropedagogiikka
(Raivio & Karjalainen 2013, 17 pohjalta)

Kuvio 3. Osallisuuden vahvistamiseen pyrkivä kuoropedagogiikka (Salminen 2021 a).

harrastustoiminnan positiiviset vaikutukset nousivat yhä enemmän esille. Kuorotutkimukseen oli syntynyt varsinainen buumi sen jälkeen, kun Markku T. Hyypän (2002) lääketieteen alan tutkimuksessa kuorolaulu nousi erääksi itsenäiseksi pitkän eliniän selittäjäksi. Toisaalta julkisuudessa keskusteltiin monista kestävämmistä pedagogisista ratkaisuista harrastustoiminnan yhteydessä: musiikkiharrastuksessakin on mahdollista haavoittaa syvästi tai rakentaa hyvinvoinnille kestävä pohjaa. Koska olen toiminut Vox Aurea -nuorisokuoron kuoronjohtajana vuodesta 2009 alkaen ja muissa kuoronjohtotehtävissä jo vuosia ennen sitä, tahdoin tarkastella kriittisesti omaa toimintaani lasten ja nuorten harrastustoiminnan ohjaajana, kuoronjohtajana.

Mitä mahdollisuuksia kuorotoiminnalla olisi nuorten kokeman osallisuuden tukemiseen? Mitkä tekijät kuoronjohtajan tehtävässä vaikuttavat ihanteiden toteutumiseen käytännössä ja kuinka kuorotoiminnan käytänteitä voisi kehittää vahvistamaan osallisuutta entistä enemmän? Tutkimusotteeni

vaihtui etnografiasta autoetnografiaan.

Aluksi perehdyin kuorotoimintaan ja laulamiseen liittyviin tutkimuksiin, joissa keskityttiin osallisuuden eri osa-alueisiin. Tuloksia löytyikin runsaasti sekä hyvinvoinnin ja terveyden, sosiaalisen pääoman ja yhteisyyden että valtaistumisen ja itseilmaisun näkökulmista. Tutkimuksia, joissa kaikki osallisuuden osatekijät olisivat tarkastelun kohteena, oli kuitenkin vähän. Hain samalla käsitystä siitä, mihin kuorotoiminnan havaitut hyvinvointivaikutukset perustuvat ja mitkä näkökulmat ovat sellaisia, joihin kuoronjohtaja voisi omilla valinnoillaan ja toimillaan vaikuttaa. (Salminen 2020.)

Tutkimuksin ei toistaiseksi ole voitu yksiselitteisesti todentaa kuorotoiminnan hyvinvointivaikutuksia, vaikka laulajat itse ovat positiivisista kokemuksista raportoineet lukuisissa selvityksissä. Kiistattomia lienevät kuitenkin esimerkiksi stressihormonien mittaukseen perustuneet tutkimukset, joskin näissäkin vaikutukset ovat tilannesidonnaisia: esimerkiksi esiintymistilanne saattaa nostaa

stressihormonipitoisuuksia harjoituksissa tapahtuneen palautumisen sijaan. Kuorotoiminnalla siis on runsaasti mahdollisuuksia, mutta toiminnan organisoinnilla mitä ilmeisimmin on vaikutusta osallisuutta lisäävien elementtien toteutumiseen.

Vox Aurea -kuoron 50-vuotista taivalta juhlittiin vuonna 2018. Edellisen vuoden aikana koottiin historiikka varten laaja aineisto entisiltä kuorolaisilta, kuoronjohtajilta ja tukiyhdistystoimijoilta. Samalla kokosin, lajitelin ja arkistoin kaiken oman kuoronjohtajakauteeni liittyneen materiaalin: lehtileikkeet, valokuvat, konserttiohjelmat, matkojen järjestämiseen liittyvät dokumentit, päiväkirjat, toimintakertomukset, äänitteet ja videot. Tutkimusta varten kokosin edellisten lisäksi vanhat sähköpostiviestit, kirjeet, esitteet, hakemustekstit, matkakertomukset, toimintasuunnitelmatekstit ja muut suunnittelutyöhön liittyvät dokumentit, kuorolaisten videohaastattelut ja kuorotoimintaa esittelevät powerpoint-esitelmät. Aineiston jaottelin osallisuuden osatekijöiden mukaan. Tältä pohjalta toin näkyväksi, kuinka kuoronjohtajana ajattelen eri toimintatapojen ja käytänteitten suhteutuvan osallisuuden osatekijöihin. Monet käytänteet ovat muotoutuneet jo edellisten johtajien aikana. Samalla peilasin valintoja suhteessa kuoron sosiokulttuuriseen kontekstiin ja kuorotoiminnan kokemustihentymiin, kuten esiintymismatkoihin, konsertteihin, jaettuihin tunne-episodeihin tai merkittäviin kohtaamisiin.

Kuoronjohtajan työtä on aikaisemmin tutkittu paljon johtajuusteorioiden valossa. Tyypillistä on myös jako toisaalta yhteisökuoroihin, joissa keskitytään nimenomaan yhteisön rakentamiseen ja toisaalta taiteellisesti korkeatasoisiin kuoroihin, joissa tähdätään korkean taiteellisen tason saavuttamiseen. Kuorolaisten toimijuuteen keskittyviä tutkimuksia ei löydy. Viestiäkö tämä kenties stereotyyppisestä ajattelusta, jossa kuorolai-

nen on passiivinen kuoronjohtajan visioiden toteuttaja? Käytännön nuorisokuorotoiminta on monin paikoin harpannut jo ison askeleen moisen stereotypian ohi.

Väitöstyössäni tahdoin tarkastella kuoronjohtajaa pedagogina, jolle pyrkimys kuorolaisien osallisuuden tukemiseen ja taiteelliseen tasoon ovat toisiaan tukevia, samansuuntaisia tavoitteita. Merkittävää on yhtä lailla tukea ja mahdollistaa kuorolaisten toimijuutta, valtaisuutta, hyvinvointia, turvallisuutta kuin kuulumisen ja yhteisyyden kokemuksiakin pedagogisilla ratkaisilla. Näkökulma on erityisen tärkeä nyt, kun ihmisten osallisuuden kokemus on ollut pandemian vuoksi vakavasti haastettuna. (Salminen 2021 b.)

Väitöstutkimukseni tukee aikaisempien tutkimusten tuloksia. Musiikkiharrastus ryhmässä lisää lasten ja nuorten osallisuutta. Osatutkimukset 1 ja 2 vahvistavat myös, että kulttuurienvälinen musiikkikasvatus rikastaa ja syventää musiikillista ilmaisua sekä ymmärrystä. Esitän tuloksena lisäksi, että nuorisokuoronjohtaja voi soveltaa pedagogiikassaan osallisuuden teoreettista viitekehystä tukien samalla taiteellisia tavoitteita.

Eräällä Etelä-Afrikan matkalla maaseudulla työskennellyt opettaja kummasteli tutkijatoverini Eija Terhon haastattelukysymystä laulamisen merkityksestä: ”aah...hullu kysymys... eihän ilman laulua voi olla – sehän on niin kuin hengittämistä...” Yhdessä musisointi näyttäytyikin siellä juuri näin: kun ihmisiä saapui koolle, alkoi laulu ja soitto tuota pikaa. Sävelet siivittivät ilon kattoon ja yhteinen rytmittyminen samaan harmoniaan kutsui nuoren suomalaisen tutkija-opettajanikin yhteisön tasa-arvoiseksi jäseneksi. Yhteismusisointiin liittyvän elämyksen voima on vahva. Tämän voiman toivoisin täysimääräiseen käyttöön kaikkien ulottuville. ”Kaikissa meissä on voimaa, kaikissa meissä soi!”

Lähteet

- Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.
- Hyyppä, M. T. (2002). Kuorossa elämä pitenee. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Teoksessa P. Ruuskanen (toim.), *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille* (s. 28–59). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karlsen, S. (2011). Using musical agency as a lens: Researching music education from the angle of experience. *Research Studies in Music Education*, 33(2), 107–121. doi:10.1177/1321103X11422005
- Nussbaum, M. (2000). *Women and Human Development. The Capability Approach*. Cambridge: University Press.
- Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa T. Era (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* (s. 12–35). Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 156.
- Salminen, S. (2004). *“You can’t do crime if you do music”*. *Soittoharrastuksen vaikutus eteläafrikkalaisen STTEP-musiikkikoulun oppilaiden elämänsäkuvaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Lisensiaatintyö.
- Salminen, S. (2020). Benefits of singing reflected in the conceptual framework of social inclusion. Teoksessa J. van der Sandt (toim.), *Singing with Children* (s. 97–108). Lucca: Libreria Musicale Italiana.
- Salminen, S. (2021 a). *Musiikkiharrastuksella osallisuuteen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Väitöskirja.
- Salminen, S. (2021 b). Kuoropedagogiikkaa uusin silmin: tavoitteena osallisuus ja taiteellinen taso. *Musiikkikasvatus*, 24(1).